

É R T E K E Z É S E K

A

TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

NEGYPEDIK KÖTET.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

FRAKNÓI VILMOS

OSZTÁLYTITKÁR.

A M. T. AKADÉMIA
RÖTTKÁRI HIVATALA

BUDAPEST, 1878.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében)

3 13 6 02

TARTALOM.

- I. Szám. Visszapillantás közgazdaságunk egy negyed századára. Keleti Károlytól.
- II. Szám. Az összehasonlító jogtudomány és a magyar magánjog. Wenzel Gusztávtól.
- III. Szám. A szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság rendszere a polgári törvénykezésben, magyar szempontból. Tóth Lőrincztől.
- IV. Szám. Emlékbeszéd hodosi és kizdiai br. Sina Simon felett. Tóth Lőrincztől.
- V Szám. Az Országos jog és a particularis jogok közti viszony. Wenzel Gusztávtól.
- VI. Szám. Emlékbeszéd Szentkirályi Zsigmond lev. tag fölött. Jakab Elektől.
- VII. Szám. A telekkönyvi intézmény befolyása a tulajdonjog szerzésére és érvényesítésére. Zlinszky Imrértől.
- VIII. Szám. Bertha Sándor emlékezete. Tóth Lőrincztől.
- IX. Szám. Magyarország városai és városjogai a múltban és jelenben Wenzel Gusztávtól.
-

AZ

ÖSSZEHASONLÍTÓ JOGTUDOMÁNY

ÉS A

MAGYAR MAGÁNJOG.

WENZEL GUSZTÁV

R. TAGTÓL.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia 1875. november 2-diki ülésén.)

BUDAPEST, 1876.

A M. TUD. AKADEÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az akadémia épületében.)

Budapest, 1876. Nyomatott az Athenaeum nyomdájában.

Az összehasonlító jogtudomány és a magyar magánjog.

Jogunk ujja alakulásának számos mozzanatai és sok féle phasisai egybevéve egy felette érdekes képet nyujtanak, mely minden jogászra igen tanulságos; de különösen a magyar jogtudósra nézve fontos, és érdemes arra, hogy egészben is, egyes részleteiben is, elfogulatlanul és alaposan tanulmányoztassék. S ez a jogalkotás mindhárom főtényezőjéről egyaránt áll. A törvényhozás ugyanis, mely a főtért foglalja el, kiválólag, nagyszerű készülétei és kifáradhatlan munkássága által vonja magára figyelmünket; anélkül azonban, hogy ily nevezetes előzményeknek megfelelő, s a törvényhozás terén működött nagyszámú jeles férfiak áldozatteljes fáradaimaival arányban lévő eredménnyel dicsekedhetne. A törvénykezés, mely a királyi Curiának 1724—1769-ki működése alapján keletkezett döntvényekben vagyis az u. n. Planum Curialé-ban a hazai jogtudásnak és jogbölcseiségnek egy soha eléggé nem becsülhető tárházát alkotta, 1769. óta szűkebb korlátok közt állapodott meg; s habár a törvényszékek és bíróságok tekintélye a jogszolgáltatásnak terén előbbi jelentőségéből mit sem veszített; azért hatása mint jogalkotó tényező mégis már sokkal gyöngébb lévén, ítéleteiben sem foglaltatik többé az előbbi elvi önállóság. Hogy ezek mellett jogéletünkben a tudomány azon előkelő szerepet nem vihette, mint a civilisált Európa más országaiban, annak okát a kornak, nálunk az önálló tudományosságra kevesbbé kedvező befolyásában kell keresnünk; névszerint miután 1796. óta a gyakorlati élet körében a magában öntudatos szellemi munkásságnak jelentőségére nézve kedvezőtlen fordulat állt be; de kiválólag 1815. óta, a midőn a tudományos külföld óriási haladásával hazai tudományosságunk lépést tartani már nem volt képes.

Kellő tájékoztatás végett azt jegyzem meg, hogy itt nem csupán a magyar anyaország jogáról szölok, hanem mindazon országok jogát és jogfejlődését is szemügyre veszem, melyek — mint szokás mondani — szent István koronájának területét képezik; tehát az Erdélyben, a társországok és az előbbi katonai határvidéken fennálló jogra is terjeszkedem. Ezen jogban a tulajdonképi magyar joghoz képest sok különösséggel, sőt több tekintetben ittott nem csekély eltérésekkel találkozunk.

Jelen előadásomnak célja nem az így tágabb értelemben vett magyar jognak kritikája lévén, hanem az, hogy jogéletünk mostani bonyodalmasabb viszonyai közt a tudomány segítségével tájékoztatást és reformi útbaigazítást kísértsek eszközölni, s egyben másban talán némi felvilágosítást is adjak; mindenek előtt ki kell emelnem, hogy a hazai jogtudománynak hivatása nem arra szorítkozik csupán, hogy azt egyszerűen reproducálja, s az előzmények és gyakorlati szükségességhez képest fejtse ki bővebben, mit jelenleg fennálló jognak kell tekintenünk; hanem inkább, hogy magasabb, azaz oly álláspontra is van hivatva emelkedni, mely — mig egyrésről jogéletünknek eddigi vívmányai, és nemzetünknek vele született jogi traditióihoz ragaszkodik — másrésről a XIX. század művelődésének követelményeit, és a mai jogtudomány uralkodó eszméit és irányadó nézeteit felismerje, oly módon a mint azok szerteszét az európaiag civilisált emberiségnél érvénnyel bírnak; s hogy ezen magasabb álláspontból azt, mi általán véve helyesnek, célszerűnek és üdvösnek bizonyodott, hazánk és nemzetünk érdekében is lehetőleg hasznosítani igyekezzék.

Megjegyzem azon kívül, hogy itt egyedül a magánjogról fogok szólni, mely mindenütt a fennálló jognak súlypontját foglalja magában; s hogy ezt különösen az előbbi királyi Curia döntvényeinek alapúl vétele mellett, azon eredmények értelmében fogom fel, melyek szerint nemzetünk jogi öntudatából fejlődött. S ebben nekem azon igazságok, melyeket f. é. május 3-ki akadémiai előadásomban a curiai döntvények áttanulmányozásából következtettem, ma is irányadásúl fognak szolgálni.

A kérdés az, hogy szemben jogéletünk regeneratiójának nagyszerű feladatával és teendőivel, mi állást foglaljanak el azok, kik a jogtudomány művelését élethivatásuknak vallják? mi legyen előkészületek? mit tegyenek vizsgálódásaik és megállapodásuk tárgyává? végre mily utat s módot kövessenek munkásságukban?

Ezen kérdés a gyakorlati életnek leglényegesebb szükségleteivel igen szoros összefüggésben áll, s azért általa a társadalom fennállásának nem kevesebbé, mint a társadalom minden egyes tagjának érdekei igen közletről érintetnek. Nem csoda tehát, hogy arról különböző nézetekkel találkozunk, s hogy arról itélhni csaknem mindenki hivatottnak érzi magát.

Ezen különféle ítéleteknek és nézeteknek részletes kritikai átvizsgálása magában véve itt nem feladatom. A menyiben mindazáltal kellő eligazodás nélkül saját álláspontomat meghatározni nem igen vagyok képes, azoknak általában két osztályát különböztetem meg; ahhoz képest, a mint vagy a gyakorlati élet szükségleteit veszik kiindulási pontul és zsinórmértékül, főfeladatul azt tekintik, hogy ezeken közvetlenül segíttessék, s ennek folytán az indítványba hozandó szabályoknak czélszerűségénél és haszonvehetőségénél magasabb színvonalra nem igen emelkednek; — vagy pedig általános elveknek útmutatását követvén, oly álláspontra lépnek, mely egyrészt a jog általános követelményeit igyekszik érvényre emelni, míg másrészt a gyakorlati élet szükségletein akkép segít, hogy azon igazságok után indul, melyeket a tudomány a fenforgó körülményekhez képest a maga vívmányainak vall, és melyeknek gyakorlati helyességéről a legműveltebb nemzetek tapasztalása kezekedik.

Ha már most azon iránylatokat vesszük szemügyre, melyek szerint nálunk törvényhozói és jogi kérdésekben nemcsak a kormányrendeletek, hanem az országgyűlési és municipális tárgyalások, s a javaslatok előkészítése végett kiküldött választmányok és alváltmányok tanácskozásai főleg 1839-ig feladatuknak megfelelni igyekeztek; azt találjuk, hogy ez túlnyomólag és közvetlenül a napi szükségleteken segíteni

igyekvő gyakorlati álláspont volt, a minek folytán azután az illető javaslatok és indítványok is csaknem egytől egyig a fent jelzett első osztályhoz tartoztak. Törvényhozásunk legerősebb az 18³⁹/₄₀-ki országgyűlésen ezen álláspontnak mai elégtelenségét átlátván, először a váltó- és hiteltörvények megállapításában, azután a büntető törvénykönyv, s az 1844-k-i országgyűlés alatt a bányatörvény előkészítésében kezdte követni a tudomány s az európai államok és nemzetek általános tapasztalásának útmutatását. A mennyiben mindazáltal e tekintetben a gyakorlati élet reformjainak szükségességét a XIX. század kívánalmai szerint elég mélyen fel nem fogta, az akkori eredmények a kitűzött célnak csak hiányosan feleltek meg, s az 1848-k-i törvényhozásé az érdem, hogy erre nézve is már hatályosabb vezérelveket mondott ki.

Minthogy pedig az, a mi akkor elvben kimondatott, még részletesebben kifejtve nincs; ez a mai törvényhozásunknak feladata. A törvénykezés és a tudomány szintén ugyanazon irányban vannak hivatva hatni; s különösen a tudománynak az a tiszte, hogy a törvényhozás munkásságát részint előkészítse, részint szellemi vívmányainak egész erejével támogatja.

S ehhez képest általán véve kétségtelen, hogy ha szakférfiaink jogunk regenerációjában működni magukat hivatva érzik; üdvös eredményt csak azon feltételezés mellett remélhetnek, ha határozottan a tudomány útmutatását követik; s ennek a dolog természetéből folyó kettős iránya szerint, egyrészt biztos elveket és okszerű szabályokat hoznak javaslatba, más részből pedig fontolóra veszik, hogy ezeknek életbeléptetése jogi és társadalmi létünk szükségletei és kívánalmainak értelmében mikép történhetik legüdvösebben. A mennyiben pedig itt tudományról van szó, s a tudomány és tudományos eljárásnak egyik leglényegesebb sajátága, hogy határozott módszert kövessen: magában világos, miszerint első feladatunk itt az, hogy a módszer kérdését hozzuk tisztába. Nem ugyan hosszas abstract fejtegetés formájában; hanem azon szempontok kellő méltatásának alapján, a melyeket a tudomány kifejtett, és a gyakorlati tapasztalás alkalmaztatván, határozottabban helyeseknek felismert.

Mióta az európai jogéletnek rendező tényezői azon állásponttal általában szakítottak, melyhez képest a törvényhozás occasionalis szabályok kimondásánál egyebet hivatásának nem tekintett, a törvénykezés túlnyomólag a szokásos jog szorosabb formulázásában és határozottabb kifejtésében állapodott meg, s a jognak tudománya, a római és kanoni jognak betűszerinti értelmezésén és magyarázatán kívül, többnyire csak a jogrendezés szabályszerű formáinak meghatározásában és formulák szerinti szerkesztésében fáradozott; úgy hogy mindezek felett a jogszolgáltatást a fejedelmek és uralkodók örökös szeme vezette, és a szoros jog alkalmaztatásánál felmerült inconvenientiákat ezek intézték el vagy legalább kegyelmök által enyhítették: többféle kísérlet történt, hogy a jogrendezésnek, határozott elveknek alapul vétele mellett, helyesebb módja találtassék és foganatosíttassék. Szévérszerint a jogtudományban időről időre uralomra jutott módszerekben mutatkozott, melyek közül mai feladatomhoz képest főleg négyet kell szemügyre vennem; t. i. a humanismus, a XVI. és XVII. századi reformatio, a bölcsészeti vizsgálódás, és a történelmi tanulmányozás álláspontját és módszerét.

* * *

Tekintsük a négyet külön külön.

A humanismusnak virágzó kora a XV. század és a XVI.-nak első fele volt. A renaissance által előkészítve, egész Európában a szellemi életnek egy új irányát kezdte meg, a minék folytán hatása a jogtudományra és a jogélet rendezésére is nevezetes lett.

Az új mozgalom Olaszországból indult ki, hol névszerint Konstantinápolynak megbukása után számos görög tudós menedéket talált. Ezek közül névszerint Bessarion, Gaza Tivadar, Laskaris, Trapezunti György, Chalcocondilas és mások, az ó-kori culturának előbbi hazájukban még fentartott maradványait magukkal hozván, viszonzásul itt ezeknek, s általában az ó-kornak mélyebb tanulmányozását indították meg. Ennek következtében a humanismusnak szelleme ébresztetvén, azután Európa egyéb országaiba is elterjedt, s a XV.

századnak második felében mindenütt a classicai világ iránt szeretetet, és az új tanulmányok iránt rokonszenvet gerjesztettek. A humanizmusnak ezen emelkedése lett elő csarnoka az újabb európai culturának.

Habár azonban a humanizmus egészen más irányokban fejlődött, és egészen más célpontok felé vezette az akkori nemzedék szellemi életét; azért a jogtudomány művelésére is befolyás nélkül nem maradhatott. Sőt itt kettős érdeme volt; a mennyiben t. i. nem csak a jogtudománynak akkor divatozott izetlen és meddő modorának véget vetett; hanem egy új módszert is alapított, mely kiválólág a római jognak nemesebb irányban való tanulmányozása által a jogtudománynak ujja alakulását a humanizmus szellemében eredményezte.

Ez volt azon kor, melyben egy Machiavelli Miklós s egy Bodin Jakab az államtudománynak új modorban való fejtegetése által a társadalmi tudományok egészét egészen új állaspontra helyezték. Ugyanazon iskolából indult ki Angelus Politianus, (az u. n. »sublimis Philologus« szül. 1454. júliustól 14. Monte Pulciano-ban Florencz közelében) ki »Miscellanea«-i közt¹⁾ a római jogkútfők szerint való tanulmányozásának nagy fontosságára figyelmeztetett, Theophilusnak Justinian Institutióihoz írt Paraphrasisát napfényre hozta, s a Pardekták szövegének kritikai revisiójára az első tervet készítette²⁾; mi által a jogtudomány azon új lendületének előhirdetője lett, mely Olaszthonban Bologninus Lajos és Alciat Endre, Franciaországban Budé Vilmos és Cujas Jakab Spanyolországban Augustinus Antal, Németalföldön Zuichen Viglius, és Németországban Zasius Ulrik és Haloander (Hoffmann) Gergely neveit halhatatlanokká tette.

Ezen új szellem nem sokkal később a vallás terére is áthatván, itt a Reformatióban egy magában véve nem kevesebbé nevezetes, de következeiseiben még sokkal fontosabb szellemi fordulatot idézett elő, mely kiválólág Németországban, a Svajczban, Franciaországban, Angliában és Skótiában fejtette ki óriási hatását. A vallás érdeke, melynek terén ezen

1) Cap. 72. 82.

2) Epist. X. 4.

új mozgalom közvetlenül epochalis jelentőséget nyert, a jogtudomány körébe ugyan nem igen hatott által; sőt az első reformátorok a jogtudósok irányában csaknem ellenszenvesen nyilatkoztak¹⁾. Mindamellett a kritikai szellem, melyet a reformatio ébresztett, elvégre a jogtudósok foglalkodására és tanulmányaira is kezdett befolyással lenni; annál inkább, mivel a miveltebb classicismus, mely mindkettőnek történetében oly nevezetes szerepet játszott, igen alkalmas volt arra, hogy a különben divergens irányok közt közvetítésül szolgáljon²⁾ s ennek folytán azon alárendeltség, melybe a jogkérdések a vallásos érdekek mellett hozattak, s a mely a reformatio korában használt módszernek lényegét képezi, a gyakorlati nem-egyházi jogra csak csekély mérvben hatott ki.

Igy míg a classicismus birta a XVI. században az európai mivelődés terén a szellemi uralmat, a jogtudomány a reformatio befolyása által támogatott és mozdított elő; de midőn a XVII. században Franciaországban, Angliában, de kiválólag Németországban a vallásos háborúk kicsapongásai a nemesebb culturára hervasztólag kezdtek hatni, a jogtudomány, ez által egyik emelő tényezőjének segedelmétől megfosztva lévén, saját körében és jelentőségében is mindinkább nagyobb hanyatlást tanusított.

Ez azon idő, melyben Németalföld nemcsak classikai tanulmányainak kitünő virágzásánál fogva, melyek akkor, midőn Franciaországban a jogtudománynak nem csekély hanyatlása tapasztaltatott, itt annak körében a legjótékonyabb hatást gyakoroltak³⁾; hanem mely azért is nevezetes, mert Német-

¹⁾ Lásd például Göschel Károly Frigyes »Luthers Tischreden über die Juristen«, Zerstreute Blätter aus den Hand- und Hülfssakten eines Juristen, II. köt. Schleusingen 1835. 422. sk. II.

²⁾ L. »Die Katholischen Vorläufer des Grotius auf dem Gebiete des Jus Naturae et gentium« Kaltenborn Károlynál: »Die Vorläufer des Hugo Grotius auf dem Gebiete des Jus Naturae et Gentium sowie der Politik«, Leipzig 1848. 124. sk. II.; és »Die protestantischen Autoren des Jus Naturae et gentium«, u. o. 190. sk. II.; — »Römisch-katholische Juristen aus den letzten drei Jahrhunderten« Göschelnél, Zerstreute Blätter III. k. 2. r. 15. sk. II.; és »Evangelische Juristen aus den letzten drei Jahrhunderten«; u. o. 195. sk. II.

³⁾ Warnkönig, kinek módjában volt több évi működése és itt léte

alföld Európában az egyetlen állam volt, hol a tudomány és művészet önálló művelése, s az egyházi és politikai szabadság jogos tért és minden üldözések ellen biztos menhelyt talált. A leydeni egyetem, mely épen ezen esztendőben három század előtti alapításának évfordulóját üli meg, s mellette az utrechti, gröningi, franekeri, deventeri és nymwegeni egyetemek is, ezen tudományos haladásnak lettek támaszai; s úgy szintén tüzetesen a jogtudományra nézve egész sorozata a jeles férfiaknak (van Mayden, Böckelmann, van Eck, Westenberg stb.), kik itt működtek, feltétlen elismeréssel felemlítendő. A nevezett egyetemeken magyar tanulók számára is stipendiumok alapítottak. De sokkal nevezetesebb még, hogy Németalföldnek szellemi emelkedettsége a jogélet egy új elvszerinti rendezésére szolgáltatott alkalmat, melynek folytán az egy új tudománynak, a jogbölcsészettnek bölcsője lett.

Az összehasonlító jogtudomány szempontjából ezen új tudomány keletkezésének története felette érdekes esemény.

Már a reformatio, sőt a közép- és ókor idején észlelhetők a jogbölcsészettnek első előjelei, anélkül azonban, hogy a köréhez tartozó kérdéseknek fejtegetései a tudomány kívánalmainak megfeleltek, s törekvések és kíséreteknél egyéb lettek volna. Tökéletesebb már az, a mi Bodin »De Republica« című munkájában a jog és igazságra vonatkozólag monda-

alatt erről közvetlen tanulmányokat tenni, következőleg nyilatkozik : »Die Blüthe des juristischen Studiums hing mit der Alterthumswissenschaft zusammen, in welcher die Holländer in jener Zeit alle andern Völker verdunkelten. Die Rechtslehrer Hollands besaßen die gründlichste philologische Bildung, und setzten so das grosse Werk der französischen Schule fort. Ihre civilistische Literatur ist in lateinisch geschriebenen Werken enthalten, die sich selbst in den für die unmittelbare Anwendung des Rechts bestimmten Büchern durch Reinheit, Klarheit, und nicht selten durch klassische Eleganz des Styls auszeichnen. Die Verdienste der holländischen Juristen sind gross und vielfach. Sie förderten die Textkritik und das Studium der Geschichte des römischen Rechts auf eine höchst lobenswerthe Weise, sind ausgezeichnete Exegeten; ihre dogmatischen Werke über das römische Recht lassen die der früheren Jahrhunderte weit hinter sich zurück, und erlangten ein noch jetzt ungeschmälertes Ansehen in ganz Europa stb.« (Juristische Encyclopaedie, Erlanga 1853. 317. l.)

tik¹⁾; s még inkább Verulami Baconak híres munkája »De Justitia Universali«²⁾. De Groot Hugo ezen irányban való-
ságos előhirdetőinek mindazáltal csak Oldendorf János³⁾,
Hemming Miklós⁴⁾, és Winkler Benedek⁵⁾ tekinthetők, s ma-
ga Hugo Grotius ezen új tudománynak tulajdonképi meg-
alapítója volt.

Grotius munkája »De Jure Belli et Pacis« azon iro-
dalmi iránynak kezdete, mely különböző formában és külön-
féle rendszerek szerint a jogbölcseletet művelését tárgyalja,
s — noha magában véve az öntudatos és kifejtett rationalis-
mus elvére építve még nincs — azért azon íróktól, kik Gro-
tius után az ez által tört úton haladtak, mégis alapúl hasz-
náltatott, mely szerint a jogot határozottan az ész irányadása
és útmutatása értelmében fejtegették.

Nem lehet itt feladatomban a jogbölcseleti irodalomnak
részletes vizsgálódásába bocsátkoznom. Azt azonban meg-
kell jegyeznem, hogy nem annyira azokról szölok, kik (mint
p. o. Puffendorf Samu, Wolf Keresztély stb.) a jogbölcseletet
természeti jog (Jus Naturae) nevezete alatt mint önálló
tudományt, mint magában álló szakmát művelték; mint in-
kább azokról, kik a pozitív jogrendszereket a jogbölcseletet
segítségével felvilágosítani igyekeztek, s a pozitív jogok ma-
gyarázatában és rendezésében a jogbölcseletet felfogása sze-
rint jártak el. Ezek egy igen tekintélyes iskolát képeznek, s
1815-ig úgy szólván kizárólag bírták a jog alaptudomá-
nyának terét. Nagyobbára azonban jogbölcseleteknek sem
nevezhetők; s a szerint két osztályra szakadtak, a mint
vagy a jogbölcseleti, illetőleg általános bölcseleti irány-
eszméket követték zsinórmértékül (p. o. Montesquieu⁶⁾),

¹⁾ A VI. könyv 6. fejezetében.

²⁾ »Exemplum Tractatus de Justitia Universali sive de Fontibus
Juris«, összesen 97. u. n. aphorismus »De dignitate et augmentis scien-
tiarum« című munkája VIII. könyvének végén.

³⁾ »Isagoge Juris Naturalis« című munkájában, Kaltenborn Ká-
rolnál : Die Vorläufer des Hugo Grotius stb. II. rész 1. sk. 11.

⁴⁾ »De lege naturae apodictica Methodus« u. o. 26. sk. 11.

⁵⁾ »Principiorum Juris libri quinque« u. o. 45—148. 11.

⁶⁾ Különösen figyelmeztetünk híres munkájára »Esprit de lois«,
mely noha nem tüzetesen a tulajdonképi jogot tárgyalja; azért még is a

Leibnitz¹⁾ stb.), vagy a római jog és az egyes államok nemzeti joga főelveinek is engedtek befolyást okoskodásaikra (p. o. XIV. Lajos király óta a franciaországi előkelőbb jogtudósok²⁾, Schlosser János György³⁾, Kreitmayer Vigulejus Xavér Alajos⁴⁾; Cocceji Samu, Carmer János Henrik Kazimir, Suarez János Mária, és Klein Ferdinánd⁵⁾; Zeiller Ferencz⁶⁾, Bentham Jeremiás⁷⁾ stb.).

Végre az u. n. jogtörténelmi módszerről is kell még szólnom, mely 1815. óta a Savigny Frigyes Károlytól alapított u. n. jogtörténeti iskola működésének folytán kettős

tágabb értelemben vett törvények természetét fejtegetvén, bizonyos tekintetben a jogtudomány vezírányait is felfogja; s a mennyiben saját feladatához képest az összehasonlító módszer álláspontját elfoglalja, ezen oknál fogva is reánk nézve érdekes. A munka igen nevezetes kiélesztést tapasztalt Destutt de Tracy commentárja által.

¹⁾ V. ö. Hugo Gusztáv, *Civilistisches Magazin* I. köt. 23. sk. 11. Leibnitznek több munkája ide tartozik; névsz. a »Nova Methodus discendae docendaeque Jurisprudentiae«; továbbá a Puffendorf ellen irányzott 1709. augusztus 21. alatti »Epistola VII. ad Kestnerum« (Opera ed. Lud. Dutens IV. köt. Genf 1768. 3. r. 261. l.) valamint egyéb ezen harmadik részben foglalt »Opuscula ad Jurisprudentiam pertinentia«.

²⁾ Bizonyos értelemben már l'Hopital Mihály (megh. 1573.), és Loisel Antal (megh. 1615.) ide számítandók; de kiválólag felemlítendők Lamoignon Vilmos (megh. 1677.), d'Aguessau Henrik Ferencz (megh. 1751.) és Pothier Robert József (megh. 1772.). Ezen utóbbinak számos munkái az akkori francia jognak minden részeire terjeszkednek, s jelenleg is még annál tanulságosabbak, minthogy álláspontját és fejtegetési módját a későbbi francia törvényhozás is magáévá tette.

³⁾ Vorschlag und Versuch einer Verbesserung des deutschen bürgerlichen Rechts, Lipse 1777.; — és Briefe über die Gesetzgebung, Frankfurt 1789. és 1790.

⁴⁾ A mult századi bajor törvénykönyvek készítője. Részint a római jogot, részint bizonyos rationalisticus dogmatismust követett irányadásul.

⁵⁾ A porosz törvénykönyveken, melyek ezen férfiak munkásságának voltak eredménye, a Nettelblatt. Dariesféle jogbölcészetnek jellege mutatkozik.

⁶⁾ Ez különösen az ausztriai polgári törvénykönyv készítésében fáradozott, s Kant bölcészetének alapelveit követte.

⁷⁾ A jelen század első évtizedeiben Oroszország, Éjszak-Amerika és Spanyolország néhány főfontosságú törvényre nevezetes befolyást gyakorolt.

irányban lett nevezetes a jogtudomány körében; alapos történelmi kutatások által, melyek a jogtörténetet mint önálló tudományt először helyezték kellő világosságba, s egy sajátos új fejtegetési modor által, mely befolyását a tulajdonképi jogtanra közvetítette. A jogtörténetnek mint önálló tudománynak a jogélet multjának alapos és mindenoldalu kútfoi áttanulmányozása által vetette meg alapját; s ez a jogtörténeti iskolának oly kiváló érdeme, hogy az által nemcsak egy új irodalmi korszakot kezdett meg a jogtudományban, hanem hogy ezen irányban a Németországban kezdett jogtörténelmi tanulmányok egész Európában viszhangra és folytatásra találtak. Jelenleg már alaposan kidolgozott római, német, francia, angol, olasz, orosz stb. jogtörténeteket bírunk; s a hazai jogtörténetnek alapos tanulmányozása nálunk is mindinkább tágabb irodalmi körökre terjed. Ellenben jogfejtegetési modorában (mely tantételeire a romantikus iskola képzelmeinek és a Schellingféle bölcsészetnek túlságos befolyást engedett) a történeti iskola kevésbbé szerencsés volt. Míg a polemia az u. n. rationalisticus Thibaut-féle iskolával tartott, külső tekintelye, nem ugyan másutt, de Németországban mindenkép biztosítottnak látszott. Thibautnak 1840. történt halála után azonban, midőn ezen polemia csaknem tárgynélkülivé lett, az iskolának tekintelye már a német közönség előtt is megingattatott. Később pedig, midőn az iskolának időközben porosz igazságügyi ministerré lett feje Savigny codificált törvényjavaslatokkal lépett fel, és így saját multjával csaknem szakított; s midőn azután ezen körnek hívei jogbölcsészeti vezérnézeteiket önálló tételek formájában kezdték kifejteni, az iskola mint ilyen szétbomlásnak indult. Napjainkban a formaszerű jogtudomány előkelőbb férfiai, a németeknél Gneist, Ihering, Holtzendorff és mások; a francziáknál Laboulay és barátjai, már más irányt követnek, s más célpontok után indulnak.

S ha már most ezek után azt kérdezzük, hogy hazánkban és a magyar jogtudomány körében az imént fejtegetett négy módszer minő elismerésre, méltatásra és befolyásra talált, válaszunkat következőleg véljük formulázandónak:

A humanismus kezdettől fogva Magyarorszában nyílt

karokkal és nagy lelkesedéssel fogadtatott. Az általános irodalom terén ennek egyik legkitünőbb notabilitására, Janus Pannonius¹⁾, a közép- és újabb Európa legjelesebb latin költőjére találunk, kinek nyomdokait nemzetünk azon korú számos előkelő fiai követték. Tudva van, hogy nagy királyunk Korvinus Mátyás jelenleg is még nemcsak hazánkban, hanem szerte szét az egész civilizált Európában mint a humanisticus kulturai világ legbuzgóbb maecenása, mint a muzsák és irodalomnak legünnepelebb pártfogója és avatott barátja magasztaltatik. S hogy ezen általános szellemi emelkedettség a hazai jogtudományra is áthatott; arról azon tudósítások, melyek szerint Mátyás királyunk a római jogot Magyarországon is érvényre kísérlette emelni²⁾; s még inkább 1486-ki híres országgyűlési végzeménye³⁾ világosan tanuskodnak. Sőt jogunknak XV. és XVI. századi egész reformja a humanismusnak szellemében, vagy legalább túlnyomó befolyása mellett történt. Ezt mutatja a kettős irányban, mint »Jura Regni scripta« és »Collectio Decretorum« tervezett ujja alakítása is, melynek Werbőczy István Hármaskönyve, és a mi törvénytárunk összeállítására czélzó előmunkálatok voltak eredményei.

De a sors úgy hozta magával, hogy hazánk szellemi életének ezen virágzó állapota tartós nem volt. A reformatió, és később az ellenreformatio a kedélyeket nálunk is hatalmasan felháborította, és erős szellemi mozgalmakat idézett elő⁴⁾; de

¹⁾ A »Vite dei Uomini illustri del Secolo XV. scritte da Vespasiano da Basticci« közt, kiadta Angelo Mai 1839. a Spicilegium Romanum első kötetében; — és Bartoli Adolf Florenczben 1859. — L. Pulszky Ferencz, Bisticci Vespasiano Janus Pannoniusról és György kalocsai érsekről; a Budapesti szemle 1873-ki évfolyam 6. számában 277. sk. II.

²⁾ Wenzel Gusztáv, Magyarország Jogtörténetének rövid vázlata, Pest 1872. 62. l.

³⁾ U. o. 60. l.

⁴⁾ »A reformatió által felébresztett tudományszeretet, a hatalmasan felrázott lelki munkásság s öngondolkodás, nagyobb kiterjedést nyert a XVII. században, midőn több nagy tekintetű férfaink is részt vettek a tudományos munkálkodásokban s vetélkedésekben. A vallásbeli különböző vélemények s ebből következő surlódások, ében tarták a különféle felekezetek közt a lelki tehetségeket, s szakadatlan munkásságra ébreszték a tudósokat; a nélkül azonban, hogy azok a valódi lelki míveltségre létalapos befolyással lettek volna. A vallás különféle cik-

a vallásos életnek körén kívül önálló fejleményekhez nem igen vezetett¹⁾. Bent az országban az ellentétes elemek többnyire csak az anyagi küzdés terén álltak szemben egymással; míg a szellemi ellentét nagyobbára a külföld nevezetes iskoláival az összeköttetést, s ennek következtében néhány hazai főiskola keletkezését eredményezte; melyek közt a katolikusok részén a nagyszombati, kassai, pozsonyi és kolozsvári, a protestansok részén pedig a sáros-pataki, bártfai, debreczeni és Erdélyben a gyula-fehérvári főiskolák ezen időben nevezetesekek lettek. S ámbár ezen iskolák időről időre igen szép virágzásnak örvendtek, és egyes híres tanárokkal dicsekedhettek: szorosán véve mégis a theologiai körökön túl nem igen tudtak kihatni. Csak Honter János az erdélyi híres reformator, »Compendium Juris Civilis in usum Civitatum ac Sedium Saxonicarum in Transylvania« (Brassó 1544.) czimű munkája által, mely az erdélyi százszok jogának rendezésére alapot akart nyújtani²⁾, ennek folytán hazai jogtudományi notabilitásnak is tekintendő; s a sárospataki főiskolának nyomdája nevezetes lett jogtudományunk irodalmában az által, hogy 1653. az 1608—1649-ki törvényeket tette közzé³⁾ a törvénytár 1628-ki bécsi

kelyei felett előállott szenvedelmes viták fanatismusra ragadák a vetelkedő pártokat, despoticus rendszabásokra ingerlék az uralkodó részt, s így az egy irányban mozgó, elkeserített, elkedvetlenedett, lenyomott bármily magas röptű lelkek azt, mire talentomaik képesekké tették vala, nem teheték«. Almási Balogh Pál: »Tekintvén a philosophiát, miben s mi okra nézve vagyunk hátrább némely nemzeteknél?« (Akad. pályamű), Budán 1835. 30. l.

¹⁾ Hasonló volt a XVII. században a vallásos küzdelmek hatása Franciaországban is. »Die Religion übte ihren mächtigen Einfluss auf die Ideen, weniger auf die Sitten. Ueberall Herrscherin, schien sie den gesellschaftlichen Zustand wie die Literatur zu regeln; aber in der Wissenschaft schuf sie nur Meisterstücke. In ihrem politischen Wirken beging sie durch die Richtung, in der sie Menschen und Ereignisse leitete, Fehler«. Lermnier E., De l'influence de la philosophie du XVIII. Siècle sur la législation et la sociabilité du XIX. (Német fordítás Lipcse 1835. 3. lap).

²⁾ L. Wenzel Gusztáv, Jogtörténeti Párhuzam Magyarország és Erdély törvényhozásának és jogrendszerének Werbőczy óta, (akad. előadás). Magyar Akad. Értesítő 1852. 174. l.

³⁾ Exemplar Reconciliationis cum Hungaris factae 23. Junii anno

kiadásának kiegészítéseül, mely az 1608-tól kezdve hozott, és a protestansokra nézve kedvező törvényeket ignorálta. Különben a hazai jogtudománynak ezen iskolákból közvetlen nyereménye akkor nem igen volt.

A jogbölcészeti módszer befolyására is hazánkban csak a XVIII. században találunk. S ennek bizonyságául azon szellemi lendület szolgál, mely a curiai decisiókban mutatkozik. Nagyobb dimenziókat azután a magyar királyi egyetem ujjaalakulásával nyert, s ezen idő óta — nem ugyan önálló fejleményei — de jótékony és intensív gyakorlati befolyása által hatott üdvösen.

Végre a jogtörténeti iskola Frank Ignácban talált nálunk egy lelkes pártolóra; anélkül azonban, hogy 1848-ig nagyobb szellemi eredményekre szert tennie sikerült volna. Azon kutatások és előmunkálatok is, melyek jövőre nézve egy alaposan kidolgozandó és multunk fontosságának megfelelő magyarországi jogtörténetet biztos kilátásba helyeznek, a Kovachichoknál nem régiek, és legujabban folyton folyva nevezetesebb jelentőségre emelkednek.

* * *

Úgy hiszem eddigi fejtegetésem már nyújtja a szükséges tájékoztatást, hogy a kitűzött kérdéshez alaposan szólhassunk.

Az iránt, hogy azon jogásznak, ki hazai jogunk ujjaalakulásához akar szólni, nemcsak alaposan kiképzett szakembernek kell lennie, hanem hogy szoros értelemben vett tudományos praemissákból is kell kiindulnia, kétségnek helye nem lehet. A meddő tudákosság, mely pusztán a feladatnak külsőségében állapodik meg, s azt hiszi, hogy a gyakorlati élet nehézségeit genialis aperçuekkel, szerencsés ötletekkel és fényes közhelyekkel legyőzhetni, erre szintoly kevésbé elégséges, mint a kellő előkészültséget nélkülöző, noha még oly tiszta lelkesedésből kiindult, s tárgyát még oly áldozatkész

1606., nec non Conditiones Pacis Turcicae, Articuli item Diaetales ab anno 1608. usque ad novissimam Diaetam a. 1649. Patakin 1653. Lásd Kovachich József Miklós, Notitiae Praeliminares ad Syllogen Decretorum Comitium, Pest 1820. 25. sk. II.

ügszeretettel átkaroló dilettantismus. Nem tudákosok és dilettansok, hanem egyedül alapos miveltségű szaktudósok vannak hivatva itt tanácsadólag és cselekvőleg fellépni.

De a szaktudósnak is első gondja legyen, hogy szellemét a subjectivismus elfogultsága alól emancipálja. Ha van feladat, melynek tiszta felfogása és sikeres megfejtése az objectivismus kizárólagos hatályosságától van feltételezve, a jogtudós feladata bizonyára az; kiválólag mikor nem csupán a fennálló jog szabályainak alkalmaztatásáról, hanem egyszersmind annak alkotásáról és rendezéséről van szó.

Ehhez képest világos, hogy — a mennyiben az eddigi kísérletek célhoz nem vezettek; — ennek okát talán kevesebbé a működő személyekben kell keresni, mint azon módszerben, melyet alkalmaztattak.

Azon bizottságoknak tagjai, melyek jogi reformjaink ügyében kiküldettek, nemzetünk legjobbjai közül voltak véve; s így irányukban — habár sajnáljuk, hogy munkásságuk eddig jobb célhoz nem vezetett, — igazságtalanoknak lennünk nem szabad, de nem is illik.

Ezen férfiak legjobb tudomásuk és akaratuk szerint igyekeztek hivatásuknak megfelelni. Ha azonban egészen más időben és más körülmények közt működven, álláspontjuk mai korunk színvonalának meg nem felelt, ki fog azért róluk rosszszó ítéletet mondani.

Azok, kik a mult században ezen hivatásban eljárak, a gyakorlati élet irányában általánvéve kedvezőbb conjuncturák közt működtek, mint azok, kik erre ma hivatottak.

Vegyük például az 1791-ki országos bizottságok működését, melyeknek tagjai tudományos előkészültség tekintében már magasabb színvonalon álltak, mint a Commissio Systematica és a gróf Döryféle bizottság; s kik nemcsak ezeknek tapasztalásait használhatták; hanem a II. József alatt életbeléptetett új intézmények körüli észleleteket is.

Feladatomhoz képest csak azon bizottmányról szólok, mely polgári jogunk ügyében eljár.

A magyarországi 1791 : 67. tcz. által kinevezett országos bizottmánytól (Regnicolaris Juridica Deputatio) kidolgozott u. n. »Proiectum Legum Civilium« kevesebb tartalmánál

fogva, mintsem azért nevezetes, mert mutatja hogy az akkor legjelesebb és legünnepeltebb hazai jogtudósok polgári jogunk reformja tárgyában mely irányt tartottak legczélszerűbbnek, s mi vezérnézeteknek hatása alatt álltak.

Ezen bizottmány az akkori országbiró gróf Zichy Károlynak elnöklete alatt üléseit kezdte 1791. augusztushó 13-án Pesten, s összesen 138 ülést tartott. Hét törvényjavaslatot részint egészen dolgozott ki, részint készített elő; t. i. a bíróságok szervezéséről (»*Coordinatio Juridicorum Dicasteriorum Regni Partiumque eidem adnexarum, cunctorumque Forum Judicialium*«, vagyis a »*projectum articulorum de coordinatione Fororum*«, 17 czikk.), a polgári törvénykezési rendtartásról (»*Emendatio Processualis Ordinis*«, vagyis »*Ordo Processualis*«, 28 szak, mindenik több kevesebb §§-ra osztva), a polgári anyagi törvényekről (»*Projectum Legum Civilium*« 59 czikk.), a büntető jogról (»*Codex de delictis eorumque poenis*«, két rész, melyeknek elseje 18, második 54 czikkre oszlik), az árvaügyek kezeléséről (»*Orphanalium rerum manipulatio habita eatenus, in quantum cum publico nexum habent, cum Commissione Politica cointelligentia*«) a váltóüzlet, kereskedés és a hajózásról (»*Leges in negotio cambiali, commercii et navigationis*«) és többnemű egyes tárgyakról. Azonkívül ide kell számítani az urbéri viszonyokat (»*Operata in re urbaniali*« 12 czikk.), a kereskedést (»*Elaborata in commercialibus*«; t. i. a »*Codex Cambio-Mercantilia*« három rész az első 8, a második 7, és a harmadik 15 czikkre osztva, az »*Ordo Judiciarius pro Tribunalibus mercantilibus*« 14 czikk, és az »*Articulus de qualiter instituenda naufragii proba*«), a bányászatot (»*Articuli Montanisticae Deputationis*«, 58 czikk, mindenik több kevesebb §§-ra osztva) a cselédek állását (»*Principia et regulae de ordine famulitii*«, 38 §§.) a bitang marhák által okozott károkat (»*de vagis pecoribus*« 7 pont,) tárgyzó törvényjavaslatokat, melyek más bizottmányok által dolgoztattak ki.

Mai előadásomra nézve ezek közt a legfontosabb a polgári anyagi jog reformját tárgyzó javaslat, melyet maga a bizottság már némileg jellemzett, azt közelebb, ekkép czímezvén »*Projectum nonnullarum utilium legum civilium, quae ad*

procurandam possessorum pleniorum securitatem, aut ad obturandos inanum litium fontes, aut ad conciliandam praexistentibus legibus maiorem perspicuitatem pertinent, cum discussione ita dictarum Decisionum Curialium, s melyet ehhez képest kevesbbé magában álló törvénynek, mint inkább más törvényeket és törvényes szabályokat kiegészítő pótvajaslatnak kell tartani, mely a maga részéről ismét szintén sokféle módon kiegészítendő.

Ha ezt tekintetbe véve végig tekintünk az ezen törvényjavaslatban foglalt egyes cikkekben¹⁾; azt találjuk, hogy ezen bizottságnak tudományos álláspontja csaknem ugyanaz volt, mely az előbbi királyi Curia döntvényeinek általános alapját képezi; t. i. a Martinifele rationalisticus dogmatismus. Meg-

1) Ezek a következők: »1) De donationibus Regiis in genere; 2) de consensu Regio; 3) de nova donatione; 4) de donatione Palatinali; 5) de statutione; 6) de contradictione; 7) de aequalitate juris inter sexum et sexum; 8) de quartalicio; 9) de jure capillari; 10) de juribus viduarum; 11) de testamentis; 12) de senioratu et jure primogeniturae; 13) de successione ab intestato; 14) de in- et emigrantium successionis regulatione; 15) de mutua conjugum successione; 16) de successione Fisci Regii; 17) de inventis thesauris, quibus? et in qua parte cedere debeant; 18) de communicatione et repetitione literarum; 19) de transsumtis; 20) de divisione; 21) de nova divisione; 22) de proportionem communium beneficiorum; 23) de sublatione curialium beneficiorum; 24) de metis ex usu et privilegio; 25) de decimis ex jure et usu; 26) de fassionibus perennalibus, et easdem celebrandi modo et loco; 27) de praemonitione fassionibus praemittenda; 28) de rationabilitate fassionum; 29) de invalidatione fassionum in genere; 30) de invalidatione fassionum ex praejudicio; 31) de invalidatione fassionum ex neglecta praemonitione; 32) de recessu a fassione; 33) de transactionibus; 34) de cambiis; 35) de praescriptione; 36) de pignoribus, et ea celebrandi modo ac loco; 37) de praemonitione pignoribus praemittenda; 38) de realitate; 39) de conditionibus pignorum; 40) de summis pignoratitiis; 41) de meliorationibus et deteriorationibus pignorum; 42) de contractu arendali; 43) de contractu sponsalístico; 44) de vinculo; 45) de liquidis debitis; 46) de debitis studiosae juventutis; 47) de fœnore sive interusurio; 48) de usuraria pravitate; 49) de intabulatione; 50) de praelatione debitorum; 51) de classificatione debitorum; 52) de superinscriptione; 53) de sequestris; 54) de facto violentiae et eius poena; 55) de poena indebitae actionis; 56) de repositione; 57) de pecorum impulsione; 58) de sublatione molae et nocivorum aggerum; 59) de dehoestatione.«

engedem, hogy ez történeti láthatárára nézve mai álláspontunknál fejletlenebb volt; hogy bölcsészeti tekintetben sem emelkedett azon magasságra, melyet a Kantféle criticismus kijelölt; s hogy a porosz és a francia törvénykönyveknek mértékét sem ütötte meg, melyek azon kornak legnevezetesebb legislativ eredményei voltak. De volt azért egy előnye, melyet napjainkban igen nagyra kell becsülnünk; hogy t. i. még nem szenvedett a szellemi szakadottságnak azon hátrányos következései alatt, melyek ma nemcsak nálunk, hanem másutt is csaknem minden reformoknak megállapítását és keresztül vitelét fölötte nehezítik. Azért elméleti tekintetben, — mivel a főelvekre nézve a bizottság tagjai közt különnezet nem volt — ezek az objectiv jogrend egészét mintegy közvetlen intuitio útján, s annélkül hogy az abstract reflexio mankójához lettek volna kénytelenek nyúlni, tárgyukat oly határozottan és oly mélyen hatották által, hogy minden egyes jelenségben és minden egyes szabályban annak az egészszel való legbensőbb összefüggését folyton folyva tartották szem előtt; s ennél fogva vezéreszméik egy hatalmas, magában elzárt, és az egész nemzet szellemét átkaroló lánczolatnak csak egyes szemei voltak. S ezen nagy előnynek üdvös következései a bizottság tanácskozásaiban nem kevesbbé mutatkoztak, mint javaslataiban. Még a subdeputatiók működésében és szakértők segédmunkájában is ugyanazon előzménynek kedvező hatása mutatkozott. Mindnyáján ugyanazon elvekből indultak ki, s valamint tanácskozásaikban ugyanazon logika utmutatását követték, úgy javaslataikban sem szerettek oly szétágazó és merész külön indítványokat tenni, hogy azoknak összeegyeztetése annyi nehézséggel járt volna mint ott, hol a tanácskozmány tagjai más és más elvekből indulnak ki, más és más irányokat követnek, s az ellentéteket közhelyekre alapított compromissumok által vélik elintézhetőeknek.

Daczára azonban ezen nagy előnynek, az említett bizottság javaslata még sem felelt meg céljának. Mert a módszer, melyet indítványaiban, tanácskozásaiban és határozmányaiiban követett, még a XVIII. század kívánalmainak sem tett eleget; annál kevesbbé volt volna összhangzásban korunk szellemével.

Kétségtelen tehát, hogy a későbbi e végett kiküldött bizottmányoknak a jogunk alakítását tárgyzó előkészítésekben, tanácskozásokban és intézkedésekben más vezérelveket és más módszert kellett volna követni, mint az 1791-ki országos bizottmánynak; t. i. oly módszert, mely általán véve életrevaló, s névszerint a kitűzött feladatra nézve czélszerű legyen.

Mindamellett a megszokott és annyira megkedvelt rationalistico-dogmaticus módszer a későbbi évtizedekben is csaknem kizárólag birta a terrenumot; nemcsak azon nyugtalan években, melyeket a francia háborúk folyton folyva zavartak; hanem 1815 után is, a mikor az európai államok belső békessége már biztosítva, s hazánk külső veszélyeknek kitéve többé már nem volt, hanem az 182 $\frac{3}{7}$ -ki országgyűlés után is, melyen gróf Széchenyi István a reformok sürgős szükségessének hatalmas jelszavát kimondta.

Nem érdeknélküli feladat volna azon okokat megvizsgálni, melyek oly időben, melyet sokan — és nem alap nélkül — nemzetünk szellemi ébredése korának szoktak nevezni, azt akadályoztatták, hogy éppen a leggyakorlatiabb téren, t. i. a köz- és jogélet társadalmi rendezésének terén, hazánk oly színvonalra nem emelkedett, mely saját történeti előzményei és európai állásával összhangzásban lett volna. Itteni célomnál fogva én csak a tényt és annak következményeit konstátálom, melyek azon szomorú jelenséget eredményezték, hogy míg egyrésről gyakorlatilag minden egyébre inkább hajlam mutatkozott, mint a hazai magánjog korszerű átidomítására, s ezen téren a legsürgősebb kérdéseknek elintézése évről évre, országgyűlésről országgyűlésre elhalasztatott; másrésről a hazai tudományosság nem volt képes nemzetünkben oly közhangulatot előteremteni, mely — nem mondom jogunknak belső szellemi erőnk és munkásságunk általi üdvös reformját eszközölte; csak — a joggyakorlatot valóságos tévutaktól visszatartóztatta volna. Mert mi más szót használjak azon, Corpus Jurisunk tudvalevőleg hibás szövege iránti vak cultusnak jelzésére, mely meg nem engedte, hogy ezen hibák kijavittassanak; úgy hogy midőn az ifjabbik Kovachich annak új javított kiadását közzé tenni készült, ezt az akkori »cen-

surra librorum» nemcsak meg nem engedte, hanem a Helytartótanács a legkeményebb kitételekkel rosszalta is¹⁾.

Ily körülmények közt nem csoda, hogy az 1827-ki országos bizottságok törvényhozási javaslatai még kevesebbé feleltek meg céljuknak; mint korukat tekintve azok, melyeket az 1791-ki bizottságok készítettek; s azóta is nemcsak a tulajdonképi magyar anyaországban, de általában szent István koronájának területén a magánjog fejlődése, az ország szükségleteihez és a kor követelményeihez képest, igen érezhetőleg maradt hátra.

S ezen tényállással szemben első hivatásunk, hogy nemzetünk szellemi erejét fokoztassuk, s ez által szellemi tőkét, a mennyire csak lehetséges, gyarapítsuk. Hogy pedig ezt elérhessük, első sorban munkásságunkban oly módszert is kell követnünk, mely célunknak elérését könnyíti, s részben biztosítja.

Ezen módszer, nézetem szerint, — röviden mondva — az összehasonlító módszer, melynek lényegét és irányadó minőségét, vonatkozva hazai jogunk jelen állására, kell, hogy részletesebben kifejtsem.

Huszonöt esztendeje annak (1850. november 25.), hogy ezen módszerről a tisztelt Akadémia előtt már szóltam. Akkor általános nézpontból tettem ezt, s egészben véve a jogtudomány ezen módszer szerinti fejtegetésének nagy előnyét emelvén ki, ezen értelemben az összehasonlító jogtudományra és annak feladatára kértem ki a hazai tudományos közönség figyelmét. Ma célom konkrét. Mert nem általán véve az összehasonlító jogtudományról; hanem az összehasonlító módszernek hazai jogunk tanulmányozásánál nagy hasznáról és jelentőségéről kívánok szólni. Ebben — hogy részletes nézeteimet annál biztosabban és alaposabban fejthessem ki — a dolog természeténél fogva általános praemissákból kell kiindulnom.

¹⁾ A m. k. Helyt tanács a munkát »praecocis ingenii partus, variis iisque gravibus subsumptionibus obnoxius«-nak nyilatkoztatta. 1818, febr. 24-ki 5576. sz. a. intézkedés,

Összehasonlítani, általán véve, annyit tesz, mint két vagy több tárgyat gondolatunkban egymás mellé állítani oly célból, hogy azokban az azonosság (paritas) és egymástóli eltérés (vagyis különféleség, imparitas) momentumait rendszeresen felismerjük. S ez alkalommal nemcsak az összehasonlított tárgyakat kell szemügyre vennünk, hanem bizonyos összehasonlítási pontot is (az u. n. tertium comparationis), melynek nemcsak mennyiség, hanem minőség szerinti jelentősége is van. Továbbá megjegyzendő, hogy az azonosságon kívül a hasonlatosság jelenségei is bírnak érdekel; azon megszorítással, melyet az ismeretes tétel: »Omnis similitudo claudicat« tartalmaz.

A közönséges vagyis u. n. vulgaris összehasonlításnak igen tág tere van. Aestheticus fejtegetésekben annak fölötte nagy jelentőséget tulajdonítanak. De a legközönségesebb ismeretekben minden combinatióknak alapját képezi. Ez azonban itt tekinteten kívül marad, s egyedül a tudományos összehasonlításról kívánok szólni.

Ennek csak szoros értelemben vett tudományos vizsgálódásokban van helye; a hol t. i. nem pusztán külsőségekben állapodunk meg, hanem az ismeretek belsejébe is hatunk, s a fogalmak elemzése által nemcsak azt constatáljuk, mi a dolgoknak és igazságoknak lényege, hanem öntudatunkban felismerjük és reproducáljuk tisztábban azoknak külső jelenségeit és nyilatkozatait is.

Ezen úton az összehasonlítás valóságos módszerré lesz, mely összehasonlító módszernek neveztetik, s melynek specificus jelleme van. Különben magában világos, hogy ezen jellem is azon tudományokhoz képest tapasztal módosítást és vesz fel magukban álló sajátságokat, melyeknek körében az összehasonlító módszert alkalmaztatjuk.

A tudományoknak újabb története azt tanúsítja, hogy az összehasonlító módszernek használása által egyes tudományok óriási haladást tettek, s oly nevezetes eredményekhez jutottak, hogy azok nem ritkán a vizsgáló és észlelő egyénnek legvérmesebb várakozásait is túlhaladták. Szabadjon e tekintetben az összehasonlító boncztanra, az összehasonlító élettanra (physiologia), az összehasonlító földrajzra, az összeha-

sonlító nyelvtudományra stb. hivatkoznom. S nem kevesbbé tény, az, hogy az u. n. positiv tudományokban, milyenek a leg-
tágabb értelemben vett történelem, a statistika stb., az összehasonlító rendszernek alkalmaztatása szintén a legfontosabb adatok és igazságok megismeréséhez vezetett, melyek a nemzetgazdaság, a pénzügytudomány, a közönséges és magas politika stb. terén nem ritkán a leggeniálisabb combinatiók és conceptiók lettek biztos alapja.

S e mellett ezen módszernek még egy igen fontos és semmikép el nem vitázható előnye van; t. i. hogy mindig objectiv és concret marad; abstract képzelmelek még annyira igéző subjectiv velleitásai közt el nem téved; s noha ereje bölcsészeti szellemtől áthatva fokoztathatik, mégis minden túlságos extravagantiától visszatartóztat, minden bizonytalan hypothesis ellen a legüdvösebb óvszer gyanánt szolgál.

Úgy vélem, hogy az összehasonlító módszernek ezen fényes eredményei annak a jogtudományra való alkalmaztatását is eléggé ajánlják.

Az összehasonlító módszer többféleképen alkalmaztathatik a jogtudományra.

Így összehasonlíthatók minden egyes positiv jogrendszerben annak egyes intézetei, egyes viszonyai és egyes szabályozásai egymással. De ez, noha a kérdéses jogrendszerre nézve gyakorlati irányban nem ritkán nevezetes felvilágosítást nyújthat, s a fennálló törvényeknek alkalmaztatásában, vagy indítványozott reformoknak megítélésében legjobb sikerrel irányadásul szolgálhat: azért a tudomány szempontjából nagy jelentőséggel még sem bír.

A tudománynak érdeke csak nagyobb dimenziók szerinti összehasonlítások által mozgíttathatik elő, ha tárgyát különálló törvények vagy rendszerek képezik.

Ez azután vagy úgy történhetik, hogy több államnak avagy nemzetnek törvényei és illetőleg jogrendszerei egészben véve, vagy hogy azoknak csak egyes körvonalozott részei hasonlítottatnak össze egymással; és pedig vagy úgy, hogy

ezen összehasonlítás magában álló cél, vagy valamely tertium comparationisra vonatkozó eszköz legyen.

Az eljárás ebben körülbelül a következő lehetne.

Mindenek előtt az összehasonlítandó jogrendszerek egészének főelvei és köre volnának megállapítandók. Ez által az összehasonlítás alapja határoztatik meg. S ebben az egyes jogrendszereknek két momentuma volna egymástól elválasztandó; a tulajdonképi jogi, mely az örök igazság, a kor uralkodó eszméi, a törvényhozás szelleme, a nép jogi öntudata és meggyőződése, és a jogrend alkotó tényezőinek szükségképi postulatuma; — s a nem-jogi, mely külső okok és körülmények által (p. o. a közérkölsiség tekintetei, az opportunitást tárgyazó közvélemény, az anyagi érdekek feltételei stb. által) amazzal csak külsőleg függ össze. Az előbbi, a fennálló jognak belső indokaiban gyökerézvén és általuk támogatattván, ezekhez képest, csupán az összehasonlítás útján, nem lényeges változást, hanem csak részszerinti átídomítást tapasztalhat; valóságos reformok kérdése pedig itt az összehasonlító módszer alkalmaztatásának folytán indítványoztathatik ugyan, de annak alapján el nem döntethetik. Az utóbbi vagyis a nem-jogi momentum, a mint a jogival csak külsőleg függ össze, úgy az egésznek épségben maradása mellett másképp is lehet; tehát az összehasonlító módszer combinatioinak amannál sokkal közvetlenebb tárgya.

Így a jogrendszerek egésze a jogtudomány szempontjából szorosabban levén körvonalozva és meghatározva, további analysis útján a társadalmi lét főbb életkörei anyagi jelentőségökhöz képest volnának kijelölendők. Ilyenek a magánjog mai tudományos felfogása szerint a köz- és magánvagyonosság, a kötelmi viszonyok számos iránylatai, a családi élet, és az örököségi rend. Ezen kijelölésnél mindazáltal folyton folyva a különféleségben immanens egység, s a társadalom azon belső jogalkotó erejének hatása tartandó szem előtt, melynél fogva az említett életkörök gyakorlatilag soha teljesen egymástól el nem választhatók, s harmonicus együttlétök által a jogélet egészének organismusát képezik.

Ezen érdekes combinatio alkalmával csakhamar azt fogjuk észlelni, hogy a fennálló positiv jogrendszerek egészben

véve nem kevesebbé, mint egyes részleteikben nevezetesen eltérnek egymástól, sőt különböző jellemmel bírnak. De észlelni fogjuk azt is, hogy a társadalmi élet vele született természeténél fogva a cultura emelkedésével az eredeti jogrendnek is át kell alakulni, s hogy karöltve ezzel a fennálló jog oly fejlődésnek indul, mely előbb utóbb az egyes életirányok önálló jogi rendezését postulálja. A dolog természetében fekszik tehát, hogy ezek az említett fejlődésnek útján az általános jog szabályozása alól mintegy emancipáltatnak, s hogy midőn magában álló rendezést kezdenek nyerni, egyszersmind u. n. speciális jogokká alakulnak. A speciális jogok ezen alakulásának mozzanatai a jogtörténetnek egyik legérdekesebb és legtanulságosabb jelensége. A mennyiben pedig ezen alakulás a cultura menetével, azaz emelkedésével, fordulataival és hanyatlásával függ össze legszorosabban, s eredményeiben annak uralkodó iránylatai által van feltételezve; magában világos, hogy a cultura oly solidaritást alapít meg a civilisált államok és nemzetek közt, melynél fogva a határozottabban kifejtett életirányok nemcsak önálló jogképzésekre szolgáltatnak módot, hanem ezek közt bizonyos összhangzást is közvetítenek. Így volt idő, midőn a hűbéri jog egész Európában csaknem ugyanazon uralkodó eszmék és formák szerint alakult. S így találunk a közlekedési eszközök, a kereskedés, az ipar, a pénzforgalom és hitelviszonyok, az irodalom és a művészetek terén napjainkban a speciális jogok keletkezésének és alakulásának oly hatalmas mozgalmaira; hogy ez által az európai államok legújabb jogának fennállásában csaknem új közös kezdőpontok támadtak már, melyeknek folytán az egyes országok különálló jogrendezése mellett, a speciális jogok képleteiben bizonyos közös jellem, sőt több tekintetben egyformaság mutatkozik. S ezen speciális jogok, fennállásukra nézve, majdnem mindenütt a közönséges jognak nem annyiban subordinálva, mint inkább csaknem koordinálva lévén: megállapításuk és tanulmányozásukban az összehasonlító módszer alkalmaztatásának igen helyes tért nyújtanak.

Látjuk ezekből, hogy minden államban a közönséges és a speciális jogok különalakulása ma az összehasonlító jogtudomány szempontjából főfontosságú jelenség; s hogy az egyes

speciális jogokban, p. o. a váltó-, a kereskedelmi, a tengeri, a bányá-, az ipar-, a vasuti, a távirdai, a sajtó- stb. jogokban az összehasonlító módszer alkalmaztatásának más és sokkal könnyebb a hivatása, mint a közönséges magánjogban.

Maga az összehasonlítás általán véve azonban itt még nem állapodhatik meg; hanem az egy egésznek vett jogrendszernek egyes intézetei, egyes viszonyai, s egyes elvei és szabályai szerinti elemzését, valamint ezeknek individualizálását és egyéni minőségek szerinti tanulmányozását is teszi szükségessé. Mert ezen individualisatio az összehasonlító módszer alkalmaztatásában bármiféle kedvező sikernek okvetlen feltétele.

Ezen eljárás folytán az összehasonlítás elvégre oly álláspontra jut, hol a *synthesis* kezdődik; hol tehát a vizsgáló jogtudósnak tudományos működése már határozott doctrinális és gyakorlati eredményeket van hivatva teremteni. S ebben az összehasonlító módszernek alkalmaztatása már a jogtudomány általános feladatának szabályaihoz van kötve. Gyakran (Leibnitz után) szokott felemltetni, hogy a jogtudósok és a matematikusok foglalkozásai közt nagy a hasonlatosság; s a különbség főleg csak abban áll, hogy a matematikusok mennyiségekkel, a jogtudósok pedig fogalmakkal számítanak. De ezen fogalmak jogi fogalmak, és jogtudományi célokra kombinálandók lévén; a jogösszehasonlítási *synthesis* ugyanazon irányt követi, mint a jogtudomány általán véve. S az egész összehasonlítási eljárásnak eredménye azután az, hogy nemcsak korunknak az egyes civilisált államok és nemzetek szerinti jogi fejlődöttségére nézve nyerünk általános áttekintést és tájékozást; hanem minden egyes ország fennálló jogát is anyagilag sokkal teljesebben, s alakilag sokkal tökéletesebben ismerjük meg, mint azon módszerek mellett, melyek a jogtudományban előbb kizárólag használtattak, s még maig is túlnyomólag használtatnak.

Különben említendő még, hogy az összehasonlító jogtudomány, mely a jogtudományra alkalmaztatott összehasonlító módszernek közvetlen eredménye, korunk általános culturájának egyik postulatuma; s hogy művelése a tudomány mai embereinek már kikerülhetlen feladata lett. S e tekintetben nem

lehet itt még két körülményre nem figyelmeztetnem, melyek az összehasonlító jogtudománynak nagy fontosságát és gyakorlati életrevalóságát legtisztább világosságba helyezik.

Összehasonlító vizsgálódások közben t. i. nem valamely abstract rendszer dialektikus egyoldalúságának irányát követjük; hanem magával a gyakorlati jogélettel állunk és maradunk szemben folyton folyva. Ehhez képest tehát észleleteink és combinációink előtt itt sokkal tágabb látkör nyílik, mely szellemi felfogásunknak is sokkal dúsabb és gyakorlatilag haszonvehetőbb anyagot nyújt, mint bármely, a subjectivismus tekintetei szerint idomított abstract szempontnak alkalmaztatása.

De ez továbbá azt is eredményezi, hogy akár a fennálló jognak elvi megismerését és doctrinális tantételek szerinti formulázását; akár a törvénykezés útján érvényre emelését és gyakorlati foganatosítását; akár végre helyes és célszerű törvények általi szabályozását, s az e végett szükséges javaslatok készítését tűzzük ki munkásságunknak feladatául: ezen munkásságunk rendezésére, támogatására és előmozdítására a jelzett látkör határain belől a legbecsesebb adatok és leghatályosabb tényezők termékenyítő befolyását közvetlenül és közvetve oly nagy mérvben tapasztaljuk; hogy az összehasonlító módszer alkalmaztatásának, s ennek folytán az összehasonlító jogtudománynak nagy fontosságot és jelentőséget ez oldalról is kell tulajdonítanunk.

A mennyiben tehát az összehasonlító jogtudomány a szaktudósok figyelmében eddig nem részesült még annyira, a mint doctrinális jelentősége és gyakorlati életrevalóságánál fogva megérdemelné: a tudomány és a jogéletnek érdeke egyaránt kívánja, hogy ezentúl reá nagyobb szorgalom és gond fordíttassék. Vannak egyébiránt már is nevezetes előmunkálatok, sőt egyes sikeres eredmények is, melyekre itt annál inkább hivatkozom, mert egy igen fontos tudományos haladásnak biztos előjelei, és magukban véve a jogtudománynak körében a legkorszerűbb munkásság kezdeményei.

Első helyen a speciális jogokra, s azon újabb törvények és törvénykönyvekre hivatkozom, melyek az egyes országokban a váltóüzlet, a kereskedelem, a tengerészet, a vasutak, a

bányászat, az ipar, a csőd, a föld- és jelzáloghitel stb. érdekében már nagy számmal készültek, s folyton folyva készülnek vagy készülő félben vannak. Hogy pedig a jogtudományi irodalom is nagy figyelmet szentel ezeknek, azt azon tudományos munkáknak nevezetes száma mutatja, melyek az említett speciális törvények és jogok összehasonlító combinációja által új szempontokat állapítanak meg, vagy a meglévőket jobban és határozottabban kifejteni és hasznosítani igyekeznek. Ezen irányban nálunk is a törvények reformja már évtizedek előtt indult meg; s valamint törvényhozásunk, úgy jogi irodalmunk is a külföld előzményeinek nagy és sok tekintetben csaknem közvetlen hasznát veheti.

Nem csekélyebb mérvben és eredménnyel alkalmaztatik az összehasonlító módszer a büntető jogra is. Több mint egy évszázada már, hogy Olaszországban, Németországban és Franciaországban a büntető jognak új aerája kezdődött; a minék folytán csaknem valamennyi európai államban részint új büntető törvénykönyvekre, részint ilyeneknek hozatalát előkészítő munkálatokra találunk. Több jogtudós újabb időben ezeknek összehasonlítása által világosan feltüntette azon nyemérényt, melyben a büntető jognak tudománya az összehasonlító módszer használása által részesülhet. Névszerint felemlítendő, hogy a büntető törvényhozások többnyire abstract elvekből indulván ki, a gyakorlati élet pedig a néhány általában elismert és irányadásul vett fő igazságtételek szerinti rendezéseknél tett tapasztalásokon kívül nevezetes correctivumot nem nyújtván: már többször történt, hogy egyes, a honpolgárok sorsára nem ritkán igen mélyen ható kérdésekben itt oly intézkedések tétettek, melyek máskép alig voltak motiválhatók, mint a törvényhozók subjectivismusa és u. n. opportunási okok által. Ily esetekben az összehasonlító jogtudománynak valóban magasztos hivatása van. Mert oly álláspontra emel, melyből a helytelen határozmányok hátrányos minőségét közvetlenül felismerni, s azoknak jobb szabályozás általi reformját keresztül vezetni aránylag legkönnyebben lehet.

Legnehezebb az összehasonlító jogtudománynak feladata a polgári jog körében, s az eddigi előzményekben alig dicse-

kedhetünk még ezen irányban nevezetes eredményekkel. Ennek okát a magánjog sajátos természetében, és azon nehézségekben kell keresnünk, melyekkel annak körében nemcsak minden reform, de minden új nézpontnak érvényre emelése is jár. Nem feladatom, itt ezen — különben igen érdekes — kérdésről részletesebben szólni; főképp miután az európai államok újabb legislatív mozgalmai körül tett tapasztalások ezen nehézségekről szintoly világosan tanuskodnak, mint a régibb és újabb jogtudományi vizsgálódások. Nevezetes könnyítés állt ugyan be azon codificationális eredmények és kísérletek következtében, melyek újabb időben a polgári jognak általános és rendszeres törvénykönyvek általi egyszerűsítését vették célba. De ezen könnyítés szorosan véve mégis csak alaki, s a polgári jogoknak anyagi momentumaira, tehát épen azok főrészére aránylag csak csekély mérvben hat ki. Az összehasonlító módszernek alkalmaztatása magában véve tehát itt nem elégséges, s az összehasonlító jogtudománynak oly eszközökről kell gondoskodni, melyek által hatása más oldalról is támogatást és elősegítést tapasztalhat. Ez nézetem szerint legcélszerűbben akkép történhetnék, ha az összehasonlítás alapos jogtörténelmi és nemzetgazdasági kutatások és tanulmányok által nyer nagyobb hatályt és mintegy kiegészítést. S ezen nézetem figyelemre méltó megerősítést az előzmények által is nyer. Lerminier ugyanis, ki a »Legislation comparée« első tanára Párisban a Collège de France-ban volt, ezen iránybani működését munkája »Introduction générale à l'histoire de droit«, valamint egyéb számos jogtörténelmi tanulmányai által nevezetesen támogatta. De még érdekesebb jelenség, hogy Saint-Joseph Antal, ki jeles munkájában »Concordance entre les Codes Civils Étrangers et le Code Napoléon« (Páris és Lipcse 1840.) a polgári törvénykönyvek nem csak alaki, hanem anyagi összehasonlítására először tett kísérletet; munkájának második kiadásában (megjelent halála után 4 kötetben 1856.) jogtörténelmi fejtegetéseknek is már nevezetes tért engedett.

*

*

*

S most az összehasonlító módszernek a magyar jogra alkalmaztatásáról a már fent jelzett trilogia szerint kellene szólnom, melyhez képest alakulásában, fejlődésében és gyakorlati megállapításában a határozó és döntő tényezők a törvényhozás, a törvénykezés és a tulajdonképi jogtudomány voltak. Mindamellet mai előadásom súlypontja a szoros értelemben vett jogtudományon fekvén, a törvényhozást és a törvénykezést csak annyiban veszem szemügyre, a mennyiben a jognak tudományával belső organicus összeköttetésben állnak.

A törvényhozás ma a jogrendezés legilletékesebb és mintegy főorganumának tekintetik; sőt van egy iskola, mely a jogalkotás tárgyában a törvénykezésnek csupán azon hivatást akarja juttatni, hogy a hozott törvényeket alkalmaztassa hiven; a jogtudománynak pedig csak azt, hogy a törvényhozás működését a hozott törvények magyarázata által támogassa. Ezen utóbbi felfogásnak kritikájába itt nem bocsátkozom. Annyi azonban tény, hogy az 1848 : 15. t. cz. jövődöbeli magánjogunk alakulásának fő feladatát egy hozandó rendszeres polgári törvénykönyvbe helyezi. A minek következése azután az, hogy ezen törvénykönyv készítésében a legnagyobb gonddal és körültekintéssel is kell eljárunk. S e tekintetben például különösen a Code Napoléon, a porosz Landrecht és az ausztriai polgári törvénykönyv előzményei szolgálhatnak. A mennyiben pedig eddigi jogunk csaknem kizárólag nemzeti jog volt, mely néhány idegen intézmények befo gadása és honosítása által nyert tágabb kört: világos, hogy itt a tudománynak közremunkálása igen fontos. Nem csak olykép, hogy azon elveket és határozmányokat, melyek eddig már érvénnyel bírtak, bővebben és részletesebben kifejtse (a mi legújabb ideig magánjogi irodalmunknak uralkodó jel leme); hanem azon értelemben is, hogy általán véve azt, mit a civilisált Europa jogi öntudata elfogadott, a magunk jogi öntudatába is felvegye. S a mint ez a már elkészült új kereskedelmi törvénynél, s a büntető és bányatörvényjavaslatoknál ily tanulmányoknak alapján történt; annál szükségesebb leend a készítendő polgári törvénykönyv javaslatában.

S hasonló jelentősége van a jogtudománynak polgári

törvénykezésünkkel szemben is. Oly kifejtését a magánjogi szabályozásnak, melyet a múlt században a curiai decisiók eredményeztek, mai időben törvényszékeinktől és bíróságainktól nem várhatunk. S ha ezt újabb bírósági rendszerünknek ez előbbtől lényegesen eltérő, és egészen más alapelvek szerint történt rendezése nem bizonyítaná is; bizonyítja azon tény, hogy egész jogi alkotásunk 1861 óta új irányokba vezettetett. Mostani bírósági szervezésünk, valamint törvénykezési rendszerünk is tehát nem annyira az előbbi praxis, mint az újabb kor törvénykezési elvei és formái értelmében szabályozandó; s bárki átláthatja, hogy itt is a külföld példájának nemzeti jogi öntudatunk szerinti felhasználása mi fontos követelmény.

Ha ehhez képest mai jogtudományunknak feladatát akarjuk meghatározni; kétségtelen, hogy oly álláspontot kell elfoglalnia, melyre csak az összehasonlító módszer által emeltethetik.

Szabadjon itt azon fejtegetésekre hivatkoznom, melylyel már tizenkét évvel ezelőtt a magyar magánjognak jellemét meghatározni kísérettem¹⁾. Ott azt mutattam ki, hogy hazai jogunk nemcsak nemzeti jogéletünk és jogi öntudatunknak nyilatkozata; hanem azon solidaritásnak folytán, mely országunk alapítása óta minden időben kulturai tekintetben köztünk és a többi civilisált európai nemzetek és államok közt fennállt, azon tényezőkkel is összhangzólag alakult, melyek évszázadról évszázadra a többi európai jogok kifejtésére és megállapítására döntő befolyással voltak. Eszmejárásomnak, mely ezen fejtegetésnél alapúl szolgált, nem juthatott soha szebb jutalma, mint birói rendünk egyik jeles tagjának, Vajkay Károlynak kedvező elismerése²⁾, melylyel magát nemcsak velem egy értelemben lenni vallotta; hanem ezen köztünk közös, és tőle még szorosabban praecisirozott álláspontból egy önálló monographiában, mely jogtudományi irodalmunknak különös disze, a német közönséges magánjogot hazai jo-

¹⁾ A Magyar és Erdélyi Magánjog Rendszere I. köt. Buda 1863. 5. lap.

²⁾ A Német közönséges Magánjog és történelme köréből. Buda pest 1875.

gunkkal párhuzamba helyezvén, a kettőnek összehasonlításából alapos szakavatottsággal oly igazságokat és tantételeket fejtett ki, melyek a magyar jog rendszerét is több homályos és kétséges kérdésre nézve felvilágosítják.

Én azonban itt nem állapodom meg; s az összehasonlító módszert, miután annak természetét és sajátságát meghatároztam, mindazon jogrendszerekkel is tartom kiterjesztendőnek, melyek a fent jelzett kulturai solidaritásnál fogva hazai jogunkkal összeköttetésbe hozhatók.

Magánjogunk érdeke azonkívül nem csak azt kívánja, hogy egyedül a jövőt tartsuk szem előtt; hanem azt is, hogy mai jogéletünk előzményeit, tehát a jogtörténetet szintén kellőleg figyelembe vegyük. Mert nincs ok, melynél fogva azon hatalmas támogatást magunktól távol tartsuk, melyet minden jogi combinatio a jogtörténet helyes használásától méltán várhat.

Hogy mily érdekes eredményeket közvetíthet az ekkép alkalmazott összehasonlító módszer, — bizonyítsa néhány példa, melyekből kitessék, hogy ezen úton nemcsak a fennálló jog, hanem annak története is nyerhet nevezetes felvilágosítást; s hogy a törvényhozás működése is leghelyesebben az összehasonlító módszer által készíttethetik elő.

1) Jogtörténeti szempontból a *quartalicium* vagyis u. n. leánynegyedre hivatkozom, melynek fogalmát régibb kútfőink egészen máskép határozták meg, mint a későbbi gyakorlat. Nagyszámú XIII—XV. századi okmányaink vannak¹⁾, melyek a leánynegyedet a leányok valóságos családi örökrésének bizonyítják, s ehhez képest annak az arany bulla 4-ik czikkével *organicus* összefüggését mutatják. Azonban már Werbőczy ezen intézményt más irányba vezette mondván: »*Quartalicium est jus possessionarium puellis et mulieribus de bonis ac juribus paternis haereditariis in signum parentelae propagationis non perennali vel haere-*

¹⁾ Fejér Cod. Dipl. IV. k. 3. r. 26. l. (1260), VI. k. 1. r. 66. l. (1290.), VIII. k. 7. r. 310. l. (1338.), VIII. k. 4. r. 614. l. (1342.). IX. k. 6. r. 23. l. (1347.), IX. k. 3. r. 600. 645. ll. (1366.), IX. k. 4. r. 443. (1372.), 616. (1374.) ll., IX. k. 5. r. 126. 128. ll. (1376.), IX. k. 7. r. 607. l. (1378.), X. k. 3. r. 108. l. (1390.), X. k. 1. r. 722. l. (1391.) stb. stb.

ditario, sed redemptibili lege conditioneque deputatum« (HK. I : 88. cz. 1. §.), s így maradt az ezentúl is. De Magyarorszáiban a királyi cúria már következőleg nyilatkozott: »Quartalicium filiabus non titulo successionis, verum duntaxat in signum parentelae propagationis deputatum est«. (Dec. 4. ad excisionem Quartalicii.)

Látjuk ebből mikép történt, hogy a magyar jognak újabb commentatorai egyedül a kir. curia magyarázatát követve, a quartaliciumot az adományi nemesi és csupán a fiágot illető javakon fekvő tehernek értelmezték, mely az összes női ágak, és csak egyszer adatott; úgy hogy ha ki volt fizetve, többé a jószágot semmikép már nem terhelte; s ezen értelemben vonatkozott reá az 1852. november 29-ki ösiségi pátenznek 5. §-a is. Mindamellett az összehasonlító módszernek alkalmaztatása azt bizonyítja, hogy ezen értelmezés az intézmény eredeti természetétől lényegesen eltér.

Az erdély-fehérvári káptalannak egy 1347-ki kiadványa szerint a leánynegyed mint »quarta filialis in quarta parte praedictae possessionis stb. jure naturali debita« adatott ki¹⁾. S ekkép volt az nálunk nemzeti jogéletünknek egyik igen régi, talán ősi intézete. A külföld törvényeiben annak megfelelő intézkedésekre nem találunk; s csak Lengyelországban, mely azt akkor fogadta el, midőn Magyarországgal I. Lajos királynak közös uralkodása alatt állt, már a XIV. és XV. századokban, tehát a Werbőczy előtti időben, nem a törvény²⁾, hanem a szokás útján, azonkorú szabályozása szerint honosult meg, és állt fenn később is. Már ha annak a lengyel jogban rendezését vesszük szemügyre, az összehasonlító módszer használásának helyes alkalmát nyerjük. Ehhez képest ugyanis Zalasowski Miklós híres lengyel jogtudós ezen tárgyról következőleg szól: »Quodsi dotem assignatam non habuerint, partem ex divisione in bonis paternis legitimae suae (filiae) consequuntur, quam praxis huius Regni

¹⁾ Fejér Cod. Dipl. IX. k. 6. r. 24. l.

²⁾ Az 1347-ki visliciai statutum 128. czikke, Jagiel Ulászló lengyel királynak 1420-ki statutumának 7. czikke stb. a leányok öröködési jogát még máskép szabályozzák.

(Poloniae) quartam plerumque bonorum paternorum definit«¹⁾. S ugyanazon értelemben szólnak a többi illetékes lengyel szakférfiak is²⁾. Kétségtelen tehát, hogy a mennyiben a leány-negyed a lengyel jogban eredeti jellemét változatlanul megtartotta, összehasonlítás útján vizsgálódásunknak azon biztos eredményéhez jutunk, hogy Magyarország jogtörténetében is a quartaliciumot nem csupán a családok finemű adományi javait illető tehernek, hanem valóságos öröködési szabálynak tekinthetni.

2) A mi fennálló jogrendszerünknek a kötelmeket tárgyzó részét (az u. n. »Jus obligationum«-ot) illeti; tudva van, hogy egész szerződési jogunk igen érezhető rendezetlenségben van. Már azon tétel, melyre mint alapelvre hivatkoznak; t. i. »In obligationibus talis modus servetur, quod secundum quod se quisque obligaverit, judicium et justitiam recipiat«. (1486 : 17., 1492 : 38. t. cz.); egy magában véve csak más viszonyra nézve mellékesen kimondott szabály, mely arra, hogy a főfontosságú szerződési jognak alapjául szolgáljon, legalább mai időben nem alkalmas. Vannak azonkívül jogunkban igen számos szerződési kérdéseket tárgyzó határozmányok; de ezek csaknem egytől egyig kizárólag concret életviszonyokra vonatkoznak (fassiókra, elzálogosításokra, meghatalmazásokra, cserére, bírói egyességre stb.), s így csak analogia útján terjeszthetők ki más

¹⁾ Jus Regni Poloniae, Pozen 1701. II. köt. 844. l.

²⁾ P. o. Ostrowski Tivadar, Prawo Cywilne Narodu Polskiego, I. kötet Varsó 1787. 185. l.; — Bandtkie János Vincze, Prawo Priwatne Polskie, Varsó 1851. 341. l. stb. Szabadjon Ostrowski munkájának német fordításából (Civilrecht der Polnischen Nation, Berlin 1791.) a következő helyet idéznem: »Wenn unter den Kindern eine oder mehrere Schwestern sich befinden, so erben diese den vierten Theil des väterlichen Nachlasses, das mütterliche Vermögen aber mit den Brüdern zu gleichen Theilen. Wenn daher z. B. drei Brüder und eine Schwester sind, so bekommt letztere den vierten Theil sowohl des väterlichen als des mütterlichen Nachlasses. Wenn drei Schwestern und ein Bruder erben, so bekommt letzterer drei Theile des väterlichen, und den vierten Theil des mütterlichen Vermögens. Hinterlassen Eltern aber nur eine oder mehrere Töchter, so erben diese das ganze Vermögen, so wie die Söhne« stb. (I. köt. 152. l.)

viszonyokra. Kétségtelen tehát, hogy jogunknak ezen része minél előbb tüzetes rendezésre szorul.

S itt szemben látjuk magunkat a jogtudománynak, más törvényekben oly alaposan tárgyalt és oly részletesen kifejtett részével, hogy ez jövődöbeli törvényhozásunknak megbecsülhetlen nagy előnyére fog szolgálhatni. XIV. Lajos francia király a római jognak a szerződéseket szabályozó részét írásba foglalt észszabályozásnak (*»raison écrite«*) jellemzi; s a francia, az ausztriai, a porosz, a szász, a zürichi stb. polgári törvénykönyvek, s úgy szintén a kötelmeket tárgyazó közönséges német törvényjavaslat (*Entwurf eines allgemeinen deutschen Gesetzes über Schuldverhältnisse*, 1866.) ezen jogszabályozást — a mennyiben az újabb kor szelleme kívánja — mai viszonyainkhoz képest szorosabban határozzák meg, és concret módon idomitják.

Akár tehát a szerződési jog általános részének megalapítását, akár az egyes szerződéseknek részletes szabályozását tekintjük, az eddigi európai törvények oly becses joganyagot nyújtanak, hogy annak fennálló jogunkkal combinatiója a magyar törvényhozás és magyar jognak is kimérhetlen nagy előnyére lehet. A dolog természete itt azt hozván magával, hogy bármi irányban kívánjuk is ezen joganyagot számunkra hasznosítani, a kedvező sikernek legjobb biztositeka az összehasonlító módszernek alkalmaztatása.

3) Jogunknak azon részei közt, melyeknek reformja nemcsak felette szükséges, hanem sürgős is, az árvaügyek kérdése a legfontosabbak egyike. Mert itt oly személyek jogairól van szó, kik magukról gondoskodni nem képesek, hol tehát jogaik őrzéséről és biztosításáról gondoskodni a társadalmat illeti, a mi tehát névszerint a törvényhozás és államügyek gyakorlati kezelésének egyik legfontosabb feladata.

Régibb jogunk szerint, a társadalmi élet akkor fejletlenebb viszonyai közt, a fennállt rendezés úgy a hogy céljának megfelelt. A családi életnek egykor nálunk a maihoz képest sokkal szorosabb kapcsa és fegyelme, s a közviszonyoknak azon szervezése, mely szerint minden egyes vármegyének közönsége úgy szólván egy nagy családot képezett, a városok községei a lakosok közt a szellemi és anyagi érdekeknek bi-

zonyos solidaritását tartották fenn, s a földesurak patriarchális uri hatalma a jobbágyság jogi létének biztos védpajzsa volt, oly állapotot eredményezett, melyben megnyugodni lehetett; s ha itt ott kelletlenségek mutatkoztak, a helyhatóságok statutumai könnyen segíthettek ezeken.

Ezen rendezést különben is 1848 előtt nem is lehetett volna igen megváltoztatni. Mert a közigazgatás és törvénykezés fennállott rendszere, melynél fogva a tisztviselők a jurisdictiók választásának útján nyerték hivatalukat, úgy hozta magával, hogy a jurisdictiókat az örökös is illette az általa az árvaügyek kezelésére választott hivatalnokaik fölött, s hogy árvabizottmányaik által gyakorolták ezen főgyámi hatóságot.

Újabb időben ezen régibb szervezésnek alapintézetei már teljesen megváltoztak, s az árvaügyekre nézve a tapasztalás és végnélküli panaszok azt bizonyítják, hogy itt a reform igen sürgős. Főleg a gyámgyermeknek vagyonának megtartása, kezelése és biztosítása forog szóban; s igen fontos a kérdés, hogy ezekre nézve miben álljon a reform? mi módon szerveztessék a gyámok fölötti hivatalos örökös? s a mennyiben itt tabula rasát csinálni se nem szükséges se nem tanácsos, a fennállóból mi tartassék meg, s miben történjék változás?

Nézetem szerint itt az összehasonlító jogtudomány legbiztosabb tanácsadónk lehet, mely minket az árvaügyek rendezésére nézve a más államokban és más nemzeteknél fennálló szabályozással megismertetvén, kijelöli egyszersmind azt, a miben a másutt tett tapasztalások szerint nálunk változásnak helye legyen, és miben nem; s figyelmeztet azon intézményekre, melyek Poroszországban, Franciaországban stb. céljuknak legjobban felelnek meg.

Így kétségtelen, hogy Werbőczynek azon elve, miszerint »Tutela datio ad Principem et Patronum spectat« (HK. I. 115. cz.) nem csak fenntartandó, hanem a végrendeleti és törvényi gyámságra is annyiban kiterjesztendőnek látszik, a mennyiben ezeknek kezelése is a király felügyelési organumainak szorosabban alárendelendő. De előbbi közigazgatási és törvénykezési rendszerünk teljes átalakulásának következtében azon kérdés merül fel, hogy mennyiben van jobban és

helyesebben gondoskodva az árvaügyekről közigazgatási vagy törvénykezési úton? s névszerint a gyámok kinevezésére, az árvavagyon kezelésére, s a gyámszámadások megvizsgálására nézve a nálunk fennálló rendszer meg felel-e rendeltetésének? Ezen kérdés megfejtésében az összehasonlító jogtudomány-nak igen nagy jelentőséget tulajdonítok.

4) Van tengerészetünk is, sőt történelmünk tudósít arról, hogy a XIV. és XV. századokban, midőn a magyar korona nemcsak Horvátországnak tenger mellékét, hanem egész Dalmatiát is birta, a magyar tengerészetnek nevezetes önálló jelentősége is volt. Kétségtelen tehát, hogy tengeri jogunk megállapításáról is kell gondoskodnunk.

A XIV. és XV. századokban erre nézve királyi privilegiumok, a dalmatiai tengeri városok statutumai, és a »Consulato del Mare« czimű régi tengeri jogrendszer képezték tengeri jogunk szabályozását. Ezen rendezés később tárgynélkülivé lett, s mai viszonyaink közt visszaállítása valóságos kép-telenség volna.

Ujabb időben, mióta Fiume lett tengerészetünk főhelye, azon rendezés, mely Triestben az ausztriai tengerészet körében fennáll, legfelsőbb királyi rendeletek által a magyar tengeri partvidékre is ki terjesztetett, s mellette a Consolato del Mare, mikép az az ujabb tengeri jogtudomány kifejtése szerint mint a közép- és adriai tengerek partlakosainak közönséges joga elfogadtatott, bir még érvénnyel.

Különben ezen állapot vég nélkül fenn nem állhatván, előbbutóbb a mi törvényhozásunk tengeri jogunkkal is kénytelen lesz foglalkodni. A mennyiben pedig hazai jogéletünknek előzményei itt a jövő szabályozására semmi alapot nem nyújtanak, illet csak az idegen tengeri törvényhozások példájából nyerhetünk; s magában világos, hogy az összehasonlító jogtudomány a jövőndöbeli magyar tengeri jognak alkotásában és rendezésében szintén igen fontos, sőt — talán lehet mondani — nélkülözhetlen támaszt nyújt.

5) Utolsó helyen a vasuti jogot említem fel, melynek körébe vágó egyes jelenségekről és kérdésekről eddig törvényhozásunk intézkedett már többször; s úgy szintén a vasutakra vonatkozó egyes gyakorlati esetek is merültek már

fel nálunk, melyekről bíróságaink ítélték. Világos tehát, hogy a mennyiben a vasutak kérdése napjainkban a társadalmi, sőt politikai kérdéseknek sorában is tekintélyes helyet foglal el, megérdemli, mikép tüzetesen és részletesen nálunk is törvény útján rendeztessék. S itt különösen még az fontolóra is veendő, hogy a vasuti ügynek mi nagy létköre van, s mennyi és mi nevezetes és bonyodalmas teendőket foglal magában.

Jogéletünk eddigi fejleményei a jövőre nézve a vasuti ügy tárgyában megállapítandó elvek és szabályok tekintetében oly kevésbé képesek biztos alapot és útmutatást nyújtani, hogy szükségképen a másutt alkalmaztatott vasuti rendszerek, s az ezeknek életbeléptetésénél és kezelésénél tett tapasztalások veendőek zsinórmértékül. A mennyiben pedig ily körülmények közt sokkal tanácsosabb, ha nem csupán egy államnak vagy egy törvényhozásnak a vasutak tárgyában elfogadott rendszerét követjük mintául, hanem mindazt igyekezünk hasznunkra fordítani, a mi általán véve másutt helyesnek és czélszerűnek tapasztaltatott : kétségtelen, hogy itt az összehasonlító jogtudománynak nálunk szintén igen fontos hivatása van.

Ily példákat még nagy számmal hozhatnék fel. De nem lévén feladatom az itt kérdéses tárgyról kimerítőleg szólni; szabadjon már azokból is, a miket mondtam, következtetnem, hogy alig van jogtörténetünknek nevezetes része, alig van jogrendszerünknek fontosabb intézménye, mely az összehasonlító jogtudomány által felvilágosítást nem nyerhetne; hogy jogunk jelenét tekintve az a legjobb tájékoztatást nyújtja, jogunk jövőjére nézve pedig sokkal biztosabb kalauzunk, mint a legelmésebb abstractio vagy a leggenialisabb opportunitási conceptio.

S ezzel — úgy hiszem — feltett kérdésekre, megfeleltem, s egyszersmind bebizonyítottnak lenni vélem, hogy az összehasonlító jogtudomány nemcsak magában véve, hanem különösen hazai jogunkra nézve is igen nagy fontossággal bír.
